

SỰ TRỞ LẠI CỦA KHUYNH HƯỚNG ISLAM BẢO THỦ TẠI INDONESIA TỪ 1998 ĐẾN NAY

HỒ THỊ THÀNH*

Tóm tắt: Kể từ khi Indonesia bước vào thời kỳ cải cách dân chủ (giữa năm 1998), khuynh hướng Islam bảo thủ có điều kiện phát triển trở lại trong đời sống chính trị xã hội. Khuynh hướng này thể hiện qua sự xuất hiện và gia tăng quan điểm ủng hộ việc áp dụng luật Sharia ở nhiều tổ chức, phong trào và các trường nội trú Islam trên các địa phương và các thành phố lớn ở Indonesia. Bên cạnh đó, một số cuộc biểu tình của các tín đồ Islam diễn ra trong những năm vừa qua càng cho thấy tư tưởng bất khoan dung tôn giáo đang có chiều hướng phát triển trong xã hội. Những biểu hiện cụ thể của khuynh hướng này là một vấn đề trọng tâm mà bài viết đề cập đến. Ngoài ra, bài viết còn cố gắng phân tích các nguyên nhân khiến khuynh hướng Islam bảo thủ phát triển trở lại, đồng thời xem xét phản ứng của phần đông công chúng và chính quyền Indonesia trước khuynh hướng này, từ đó đưa ra đánh giá về tác động của nó đối với sự phát triển kinh tế xã hội và quá trình dân chủ hóa đang diễn ra tại Indonesia.

Từ khóa: Khuynh hướng Islam bảo thủ, Cải cách Dân chủ, Indonesia.

Số với Islam ở Trung Đông, Islam Indonesia có đặc tính cởi mở và ôn hòa hơn. Trong nhiều thế kỷ Islam lan tỏa ở các cộng đồng cư dân bản địa trên quần đảo Indonesia, tôn giáo này đã giám sát các giáo lý khắt khe và ở một số nơi còn hòa hợp với cả các tín ngưỡng bản địa. Cho đến khi Indonesia tuyên bố độc lập năm 1945, quốc gia này cũng không chọn Islam làm quốc giáo mà xây dựng và áp dụng một hệ tư tưởng thế tục gọi là tư tưởng Pancasila. Từ đó đến nay, trải qua nhiều

chế độ chính trị khác nhau, hệ tư tưởng này vẫn được các chính quyền Indonesia ủng hộ. Trong suốt các thời kỳ từ Dân chủ Tự do (1950-1959), Dân chủ Chỉ Đạo (1959-1965) cho đến hết thời kỳ Trật tự Mới (1966-1998), khuynh hướng Islam bảo thủ từng xuất hiện ở nhiều nơi, nhưng đều bị chính quyền trung ương trấn áp mạnh mẽ và cuối cùng còn rất ít không gian phát triển. Nhưng ngay sau khi chế độ Trật tự Mới sụp đổ, khuynh hướng Islam bảo thủ nhanh chóng phát triển mạnh mẽ trở lại

* TS. Hồ Thị Thành, Khoa Đông phương học, Đại học KHXH & NV

cùng với quá trình cải cách dân chủ đang diễn ra.

1. Thực trạng khuynh hướng Islam bảo thủ từ khi Indonesia tiến hành cải cách dân chủ (năm 1998) đến nay

Để hiểu thực trạng khuynh hướng Islam bảo thủ tại Indonesia, trước hết cần xem xét tới khái niệm Islam bảo thủ. Theo Van Bruinessen, đó là “những trường phái tư tưởng Islam từ chối diễn giải các giáo lý Islam theo hướng tự do và tiến bộ, có xu hướng duy trì cách giải thích và hệ thống xã hội theo cách thô sơ⁽¹⁾. Theo đó, những tín đồ và tổ chức ủng hộ Islam bảo thủ tại Indonesia thường theo đuổi ý tưởng áp dụng luật sharia trên quần đảo Indonesia, bảo vệ và duy trì các giáo lý và nguyên tắc Islam theo cách nguyên thủy. Tư tưởng này đi ngược lại đường lối xây dựng và phát triển đất nước của Indonesia. Hiến pháp Indonesia đã xác định Indonesia là một quốc gia thế tục cho dù phần đông dân số đất nước là tín đồ Islam. Hệ tư tưởng quốc gia Pancasila (nằm trong phần mở đầu của Hiến pháp Indonesia năm 1945) hàm ý công nhận các tôn giáo cùng tồn tại và đề cao nguyên tắc công bằng, dân chủ, văn minh và thống nhất cho Indonesia. Pancasila trong thời kỳ Cải cách dân chủ (từ năm 1998 đến nay) tiếp tục là hệ tư tưởng định hướng cho đường lối phát triển đất nước.

Ngay khi Indonesia tiến hành cải cách dân chủ, phản ứng với việc áp dụng hệ tư tưởng Pancasila ngày càng biểu hiện rõ. Một số đảng chính trị thể hiện quan điểm ủng hộ các tư tưởng Islam làm tư tưởng dẫn đường cho Indonesia hơn là hệ tư tưởng Pancasila, điển hình như Đảng Thống nhất Phát triển (Partai Persatuan

Pembangunan), Đảng Công lý Thịnh vượng (Partai Keadilan Sejahtera)⁽²⁾ ... Sự đề cao tư tưởng Islam thay cho tư tưởng Pancasila là một khía cạnh thể hiện khuynh hướng ủng hộ cho Islam bảo thủ phát triển.

Bên cạnh các đảng chính trị, nhân tố bảo thủ cũng xuất hiện ở các tổ chức Islam lớn ở Indonesia như Muhammadiyah, Nahdatul Ulama (NU) và Hội đồng các Giáo sĩ Islam Indonesia (Majelis Ulama Indonesia-MUI).

Trong nhiều thập niên, Muhammadiyah là một tổ chức Islam mang khuynh hướng hiện đại, ôn hòa, nhưng bước vào thời kỳ cải cách dân chủ sau năm 1998, một nhóm thành viên mang tư tưởng Islam bảo thủ bắt đầu mạnh lên trong tổ chức này. Nhóm này lên tiếng công kích nhóm mang tư tưởng Islam tiến bộ vốn từ lâu chi phối đường lối hoạt động của Muhammadiyah. Đặc biệt đến năm 2005, tại Đại hội lần thứ 45 của Muhammadiyah, 7 trong số 13 ứng cử viên được bầu cho chức vụ lãnh đạo tổ chức xuất phát từ nhóm mang quan điểm bảo thủ⁽³⁾. Tại đây, một số giáo sĩ nổi tiếng có tư tưởng tự do, cải cách như Amin Abdullah bị loại khỏi danh sách các nhà lãnh đạo. Phụ nữ cũng không được đưa vào danh sách các nhà lãnh đạo chủ chốt của Muhammadiyah. Trong khi đó, chủ tịch mới của Muhammadiyah được bầu lên là Din Syamsuddin, nhân vật nổi tiếng với tư tưởng Islam cứng rắn, có thái độ chống phương Tây cũng như chống lại quyền của những cộng đồng tôn giáo thiểu số tại Indonesia. Phải đến đại hội của Muhammadiyah năm 2010, nhóm các nhà lãnh đạo Islam mang tư tưởng tiến bộ và

ôn hòa mới giành lại ảnh hưởng chi phối của mình như trước. Trong bối cảnh Muhammadiyah là tổ chức Islam mang tư tưởng ôn hòa trong nhiều thập niên, sự lấn át của khuynh hướng Islam bảo thủ trong giai đoạn 2005-2010 trong ban lãnh đạo cho thấy khả năng hồi sinh và lan tỏa khá nhanh chóng của tư tưởng Islam bảo thủ tại Indonesia.

Cũng trong thời gian này, ở cả hai tổ chức Islam lớn nhất Indonesia là NU và Muhammadiyah đều phát hiện thấy có những cơ sở của họ như nhà thờ, trường học ở một số địa phương đang bị các tổ chức Islam như Tarbiyah, Hizb ut-Tahrir lợi dụng để truyền bá các tư tưởng cực đoan, bảo thủ. Không ít thành viên của Muhammadiyah cũng đồng thời đăng ký là thành viên của Đảng Công lý Thịnh vượng).

Cùng với đó, năm 2005 cũng ghi dấu sự kiện MUI - một tổ chức Islam vốn do chính phủ lập nên (từ năm 1975) đưa ra tuyên bố rằng đa nguyên và chủ nghĩa tự do tôn giáo là không tương thích với Islam. Bên cạnh đó, MUI cũng không ủng hộ việc kết hôn của người Islam với người theo tôn giáo khác, cho dù đó là một người đàn ông theo Islam lấy người phụ nữ không theo Islam⁽⁴⁾. Ngoài ra, MUI còn lên án các tổ chức Ahmadiyah là dị giáo. Ahmadiyah là một dòng Islam Ấn Độ được truyền bá đến Indonesia từ thập niên 1920, sau đó phát triển ra nhiều chi nhánh và tổ chức ở Indonesia. Các tổ chức Islam mang khuynh hướng bảo thủ thường phê phán Ahmadiyah là không thực hiện đúng theo các giáo lý của Islam. Năm 2005, một số tổ chức Islam bảo thủ không chỉ lên tiếng đòi giải tán các tổ chức Ahmadiyah mà còn tấn công vào một cơ sở của Ahmadiyah tại

Parung (Tây Java). Trong bối cảnh đó, việc Hội đồng các Giáo sĩ Islam Indonesia (MUI) - tổ chức Islam do nhà nước lập nên và trong nhiều thập niên vốn luôn ủng hộ cho tư tưởng thế tục quốc gia, đưa ra tuyên bố tất cả các tổ chức Ahmadiyah là dị giáo như một sự đi ngược lại truyền thống ôn hòa bấy lâu của mình. Tuyên bố này thể hiện sự ủng hộ của MUI đối với quan điểm Islam bảo thủ, thậm chí còn ẩn chứa nguy cơ kích động thêm mâu thuẫn tôn giáo trong nước. Đây cũng là thời điểm nhiều thành viên thuộc phái Islam bảo thủ đang nắm giữ những vị trí chủ chốt trong ban lãnh đạo của MUI như Chalil Ridwan, Adian Husaini... Sự gia tăng xu hướng bảo thủ này ở MUI sẽ có khả năng thúc đẩy mâu thuẫn tôn giáo trên quần đảo.

Ngoài những tổ chức Islam lớn, tư tưởng bảo thủ Islam cũng xuất hiện và gia tăng ở các tổ chức Islam nhỏ với việc ủng hộ mục tiêu áp dụng luật shariah ở Indonesia. Theo một khảo sát của Viện Nghiên cứu Islam và Xã hội công bố vào tháng 12/2016, có tới 77% tổ chức Islam ở Indonesia ủng hộ mục tiêu này⁽⁵⁾

Ở cấp địa phương, khuynh hướng Islam bảo thủ gia tăng đặc biệt mạnh mẽ. Ở Aceh, (Bắc Sumatra), Phong trào Aceh Độc lập (GAM) bùng phát trở lại. Phong trào này đã hình thành từ thời kỳ Trật tự Mới nhằm tách Aceh ra khỏi Cộng hòa Indonesia. Tuy nhiên, trước sự áp chế mạnh mẽ của quân đội chính quyền trung ương, phong trào đã bị suy yếu. Nhưng sau khi chế độ Trật tự Mới sụp đổ, phong trào lập tức hồi sinh. Bên cạnh vấn đề lịch sử, kinh tế, sự hồi phục của GAM còn là biểu hiện của sự phát triển xu hướng Islam bảo thủ tại Indonesia, bởi mục tiêu đấu tranh

đòi độc lập gắn liền với mục tiêu thiết lập một nhà nước Islam tại Aceh, tách ra khỏi nhà nước Indonesia thế tục. Xung đột giữa Phong trào Aceh Độc lập và quân đội chính phủ kéo dài dai dẳng trong nhiều năm kể từ khi GAM hoạt động trở lại, nhiều cuộc hòa đàm thất bại. Cho đến tận năm 2005, thương lượng cuối cùng mới đi đến kết quả. Aceh chấp nhận trở thành tỉnh tự trị thuộc nước Cộng hòa Indonesia và được thi hành một phần luật Sharia. Theo luật này, các tín đồ Islam ở Aceh bị cấm uống rượu, chơi cờ bạc, quan hệ tình dục ngoài hôn nhân, quan hệ đồng tính. Nếu vi phạm, đây sẽ là những trọng tội và bị áp dụng hình phạt bằng roi hà khắc. Ngoài ra, Aceh còn có những quy định khắt khe đối với phụ nữ, có nhiều biện pháp ngăn cản việc xây mới cơ sở thờ tự của các tôn giáo phi Islam tại Aceh... Mặc dù nhiều tổ chức phi chính phủ lên tiếng phản đối các điều luật và chính sách nói trên, nhưng khuynh hướng bảo thủ vẫn tiếp tục được củng cố và gia tăng tại khu vực này.

Ở nhiều khu vực khác, khuynh hướng Islam bảo thủ cũng xuất hiện và phát triển với sự thiết lập và hoạt động của rất nhiều tổ chức Islam mang tư tưởng cứng rắn. Ở Trung Jawa có các tổ chức Mặt trận Thanh niên Islam Surakarta (Front Pemuda Islam Surakarta- FPIS), phong trào Tafsir Al-Qur'an (Majelis Tafsir Al-Qur'an - (MTA) hay Jamaah Gumuk tại tỉnh Surakarta. Ở Tây Jawa, điển hình là tại Tasikmalaya, Cianjur, chủ nghĩa bảo thủ và bất khoan dung tôn giáo cũng tái hiện, trong đó có thể kể đến sự xuất hiện của Liên minh Nhân dân và Các nhà hoạt động Islam ở Tasikmalaya (Aliansi Masyarakat dan Aktivistis Muslim Tasikmalaya, Al-Mumtaz).

Liên minh này thành lập năm 2014 trên cơ sở liên kết nhiều tổ chức Islam nhỏ hơn như Mặt trận Bảo vệ Islam (Front Pembela Islam - FPI), Jamaah Ansharu Shariah, Brigade Thaliban và một số tổ chức khác. Cũng tại Tasikmalaya, tổ chức Phong trào Cải cách Islam (Gerakan Reformasi Islam - GARIS) ra đời vào năm 1998. Tổ chức này từng ủng hộ việc áp dụng luật Sharia tại Tây Jawa, sau đó còn dẫn chuyển sang dạng tổ chức bảo kê, kiểm soát một số hoạt động kinh tế và liên kết với các chính trị gia ở Cianjur⁽⁶⁾. Còn ở Nam Sulawesi, một tổ chức địa phương điển hình mang khuynh hướng Islam bảo thủ là Ủy ban Chuẩn bị và Thực thi luật Islam Sharia (Komite Persiapan dan Penegakan Syariat Islam - KPPSI) được thành lập. KPPSI lên tiếng đấu tranh ở cả nghị viện địa phương và trung ương nhằm sửa đổi quy định Hiến pháp về việc công nhận quyền thực thi luật Sharia ở Nam Sulawesi giống như ở Aceh.

Một vấn đề đáng lưu ý khác là sự phát triển tư tưởng Islam bảo thủ tại nhiều trường học ở Indonesia. Trong một cuộc thăm dò của cơ quan khảo sát Alvara có trụ sở tại Jakarta đối với 4200 sinh viên và học sinh ở các trường đại học và trung học hàng đầu Java, có tới 20% sinh viên, học sinh ủng hộ cho sự thiết lập Nhà nước Islam và luật Sharia tại Indonesia⁽⁷⁾. Đặc biệt, ở các trường nội trú Islam (pesantren), tư tưởng bảo thủ trong học sinh, sinh viên càng có điều kiện phát triển. Tại một số trường nội trú như Ngruki tại Solo, Miftahul Huda tại Tasikmalaya..., sinh viên bị ảnh hưởng tư tưởng bảo thủ từ chính các nhà sáng lập hoặc lãnh đạo trường⁽⁸⁾. Thêm vào đó, rất nhiều tổ chức Islam cực đoan trên thế giới

và tại Indonesia luôn tìm đến các trường nội trú này để truyền bá thêm tư tưởng Islam bảo thủ, cực đoan. Theo Viện Phân tích Chính sách Xung đột ở Jakarta, có khoảng 40 trường nội trú Islam tại Indonesia có mối liên hệ với mạng lưới khủng bố trong nước và quốc tế⁽⁹⁾. Do bị ảnh hưởng bởi các tư tưởng Islam bảo thủ khi còn học tại trường, không ít sinh viên từ các trường này sau khi tốt nghiệp trở thành những thành viên tích cực trong các phong trào Islam cực đoan.

Khi tư tưởng Islam bảo thủ ngày càng mạnh, các tổ chức và cá nhân mang tư tưởng này liên kết với nhau chống lại hệ tư tưởng thế tục, kích động tinh thần dân tộc và tôn giáo, thậm chí chống lại sự lãnh đạo đất nước của các chính trị gia phi Islam... Sự kiện hàng loạt các cuộc biểu tình quy mô lớn của các tín đồ Islam chống lại Basuki Ahok Tjahaja Purnama cuối năm 2016, đầu năm 2017 cho thấy rõ hơn xu hướng này.

Từ tư tưởng Islam bảo thủ, cực đoan có đà phát triển tại Indonesia. Islam bảo thủ và cực đoan đều hướng đến việc áp dụng luật sharia và xây dựng nhà nước Islam, nhưng Islam cực đoan tập trung vào các biện pháp khủng bố, bạo lực, phi luật pháp để đạt được mục tiêu đó. Nhiều tổ chức và phong trào Islam cực đoan cũng đã xuất hiện và phát triển tại Indonesia và có những mối quan hệ nhất định với phong trào Islam bảo thủ. Chẳng hạn tổ chức Hizb ut-Tahrir Indonesia, một nhánh của tổ chức Islam quốc tế Hizb ut-Tahrir công khai bác bỏ chủ nghĩa đa nguyên chính thống của Indonesia và hệ tư tưởng đa tôn giáo của Pancasila, đồng thời ủng hộ thiết lập nhà nước Islam tại Indonesia cũng như

các hành động bạo lực để đạt được mục tiêu này nếu cần thiết. Tương tự, tổ chức Mặt trận Bảo vệ Islam (Front Pembela Islam) ngoài việc công khai quan điểm chỉ người Islam mới được phép lãnh đạo Indonesia, còn liên hệ ngầm với các tổ chức khủng bố quốc tế. Đặc biệt, nhiều tổ chức cực đoan khác như Jemaah Islamiyah, Mujahidin Indonesia Timor, Diễn đàn Hành động Saria ở Indonesia, Tawhid wal Jihad.. trong khoảng hai thập niên qua kể từ khi Indonesia tiến hành cải cách dân chủ đã tổ chức hoặc có liên đới tới nhiều vụ tấn công khủng bố tại Indonesia. Các cuộc tấn công thường nhằm vào du khách quốc tế (đặc biệt du khách phương Tây), khách sạn, trụ sở cảnh sát, các cơ sở thờ tự không phải Islam..., trong số đó đẫm máu nhất là các vụ khủng bố do Jemaah Islamiyah tổ chức tại Bali (năm 2002, 2005), Jakarta (năm 2003, 2005). Những năm gần đây, các vụ tấn công khủng bố vẫn chưa dừng lại, dù đã ít hơn và có quy mô nhỏ hơn. Tuy nhiên, điều đáng lo ngại là các tổ chức Islam cực đoan như Jamaah Ansharut Daulah (mới thành lập năm 2015) còn quy tụ và kích động các thành viên là phụ nữ và trẻ em để tiến hành các cuộc đánh bom liều chết (như hai vụ đánh bom vào nhà thờ Cơ đốc giáo và trụ sở cảnh sát ở Surabaya tháng 5/2018). Số lượng những người Indonesia ủng hộ các tổ chức khủng bố quốc tế cũng khá lớn. Theo ước tính của USAID vào tháng 1/2016, khoảng 1.000 đến 2.000 người Indonesia cam kết trung thành với tổ chức Nhà nước Hồi giáo tự xưng IS⁽¹⁰⁾. Một số tín đồ ở đây còn là thành viên của các tổ chức khủng bố và từng đứng ra tổ chức hoặc tham gia thực hiện các cuộc tấn công khủng bố. Chẳng hạn, Bahrin Naim - kẻ chủ mưu cuộc tấn

công khủng bố ngày 14/1/2016 vào khu thương mại Thamrin của Jakarta chính là thành viên tham gia và điều phối các hoạt động của ISIS ở Indonesia.

Các sự kiện này cho thấy nguy cơ bất ổn an ninh chính trị do các tổ chức Islam cực đoan gây ra rất lớn tại Indonesia. Mặc dù Islam cực đoan khác với Islam bảo thủ, song Islam cực đoan thường có gốc rễ tư tưởng từ Islam bảo thủ. Do đó, khuynh hướng Islam bảo thủ có khả năng tác động tới sự gia tăng xu hướng cực đoan tại Indonesia.

2. Nguyên nhân xuất hiện và phát triển khuynh hướng Islam bảo thủ tại Indonesia

Sự xuất hiện và phát triển trở lại của khuynh hướng Islam bảo thủ ở Indonesia trong thời kỳ cải cách dân chủ từ năm 1998 đến nay đặt ra câu hỏi đầu là nguyên nhân của hiện trạng này? Trên cơ sở liên kết các sự kiện, các vấn đề lịch sử, văn hóa, chính trị của Indonesia, nghiên cứu này nhận diện được một số nguyên nhân sau:

Thứ nhất, khuynh hướng Islam bảo thủ trong thời kỳ dân chủ hóa hiện nay là sự tiếp nối khuynh hướng Islam bảo thủ từng tồn tại trong lịch sử Indonesia. Trong các thế kỷ trước, Islam đã có ảnh hưởng khá sâu rộng trên quần đảo. Mặc dù phần lớn Islam ở đây khá cởi mở, ôn hòa, nhưng cũng có một số tiểu quốc như Aceh, Tallo từng áp dụng giáo luật Islam một cách khá nghiêm ngặt... Khi thực dân Hà Lan xâm lược Indonesia, Islam đã trở thành nguồn động lực và sức mạnh cho các phong trào đấu tranh chống thực dân của nhân dân trên quần đảo, trong đó tiêu biểu là phong trào đấu tranh của nhân dân và triều đình

Aceh ở Tây Sumatra, hay phong trào Darul Islam tại các vùng Garut, Ta-sikmalaya, Cianis, Cianjur ở Tây Jawa. Ngoài mục tiêu xóa bỏ chế độ cai trị của thực dân, các phong trào này còn nhằm thiết lập các vương triều Islam hay nhà nước Islam trên quần đảo.

Sau khi Indonesia tuyên bố độc lập (1945), các phong trào đấu tranh nhằm thiết lập nhà nước Islam xuất hiện tại Aceh, Tasikmalaya, Brebes, Tegal, Kebumen, Pekalongan và một số vùng khác ở Nam Sulawesi, Nam Kalimantan... Trong thời gian này, một số đảng chính trị ủng hộ việc thiết lập nhà nước Islam như đảng Masjumi hoạt động tích cực và giành được sự ủng hộ của nhiều cử tri trong cuộc bầu cử quốc hội 1955 và bầu cử địa phương tại Tasikmalaya 1957. Tuy nhiên, chính phủ và quân đội Indonesia kiên quyết trấn áp các phong trào ly khai để bảo vệ sự thống nhất về lãnh thổ và tư tưởng thể tục của Cộng hòa Indonesia. Đảng Masjumi bị cấm hoạt động do có liên quan tới các phong trào ly khai, nổi loạn. Sang thời kỳ Trật tự Mới (1966-1998), Phong trào Aceh Tự do (GAM) xuất hiện với mục tiêu tách Aceh khỏi nước Cộng hòa Indonesia và thành lập một nhà nước Islam tại Aceh. Ngoài ra, một số nhóm Islam cực đoan do những cựu chiến binh Darul Islam lãnh đạo ra đời và hoạt động. Quân đội chính phủ đã tổ chức nhiều hoạt động quân sự mạnh mẽ khiến phong trào suy yếu.

Có thể thấy, khuynh hướng Islam bảo thủ đã có mặt trên quần đảo Indonesia từ trước khi Indonesia tuyên bố độc lập và tái hiện trong nhiều thập niên sau độc lập. Nó chỉ bị kiềm chế bởi các chính sách trấn áp của chính phủ. Do đó, khuynh hướng này

luôn có xu hướng hồi phục khi có điều kiện, nhất là tại những khu vực từng là địa bàn của các phong trào đòi thiết lập Nhà nước Islam trước đây như Aceh, Tây Jawa, Trung Jawa, Nam Sulawesi... Ý thức sâu sắc về vai trò của Islam trong truyền thống lịch sử, văn hóa và các cuộc đấu tranh bảo vệ bản sắc Islam trước đây, nhiều tín đồ Islam dễ dàng ủng hộ việc tái lập các tổ chức và phong trào mang mục đích thiết lập Nhà nước Islam và thực thi luật Sharia trong thời kỳ cải cách dân chủ. Đây là một trong những nguyên nhân giải thích tại sao khuynh hướng Islam bảo thủ nhanh chóng phát triển tại Indonesia như hiện nay.

Thứ hai, khuynh hướng Islam bảo thủ hồi sinh do tận dụng được các điều kiện mới của thời kỳ Cải cách dân chủ. Dưới chế độ Trật tự Mới (1966-1998), các hoạt động của Islam bị giới hạn trong lĩnh vực văn hóa - xã hội. Chính quyền cũng thi hành các biện pháp kiểm soát và đàn áp để dập tắt các hoạt động Islam mang tính chính trị, đồng thời nỗ lực xây dựng một hình ảnh Islam Indonesia thân thiện, ôn hòa trong mắt cộng đồng quốc tế. Sau khi chế độ Mới sụp đổ năm 1998, những sự áp chế đối với Islam được gỡ bỏ. Các quy định luật pháp mới ban hành về quyền tự do ngôn luận và tự do lập hội đã tạo cơ hội cho các tổ chức, tín đồ mang khuynh hướng Islam bảo thủ được bày tỏ quan điểm cũng như được thiết lập các tổ chức của mình. Các tổ chức Islam bảo thủ dễ dàng thu hút thêm thành viên và mở rộng lực lượng mà không lo ngại bị chính quyền đàn áp như trước. Islam cũng trở thành một lực lượng tham gia vào đời sống chính trị, trong số đó một số đảng Islam được thành lập đã cố vũ cho khuynh hướng Islam bảo thủ tự do phát triển trong xã hội. Thêm vào đó, chính

sách phân cấp và tự trị khu vực của thời kỳ Cải cách Dân chủ lại tạo điều kiện cho khuynh hướng bảo thủ Islam gia tăng ở cấp địa phương. Thông qua các cuộc bầu cử địa phương, một số nhân vật mang tư tưởng Islam bảo thủ có cơ hội tham gia vào chính quyền khu vực, từ đây họ có vị thế thuận lợi để thúc đẩy và củng cố khuynh hướng này trong xã hội. Thêm vào đó, sự thiết lập một Aceh tự trị được quyền thi hành một số luật Sharia đã khuyến khích các giáo sĩ và tín đồ Islam bảo thủ nỗ lực tìm cách thiết lập các vùng tự trị khác theo mô hình Aceh trên khắp Indonesia.

Thứ ba là sự tác động mạnh mẽ từ Islam Trung Đông. Trong bối cảnh tự do tôn giáo, tự do ngôn luận và lập hội, tư tưởng Islam Trung Đông càng dễ có điều kiện thâm nhập. Cùng với đó, sự phát triển kinh tế, truyền thông và hệ thống giao thông quốc tế đã giúp cho nhiều công dân Indonesia có cơ hội tiếp xúc, giao lưu với thế giới bên ngoài, đặc biệt là Trung Đông. Ngày càng có nhiều người người Indonesia đi sang các nước ở khu vực này để hành hương, học tập, làm việc hoặc du lịch, và sau khi trở về đã truyền bá Islam mang phong cách bảo thủ Trung Đông vào Indonesia. Họ dịch kinh sách Islam, xuất bản các sách và tạp chí theo quan điểm Islam Trung Đông rồi rao giảng cho các cá nhân, tổ chức Islam, các nhà thờ, các trường nội trú Islam và truyền bá trên các phương tiện thông tin đại chúng. Với sự phát triển của điện thoại thông minh và internet trong hai thập niên vừa qua, việc truyền bá tư tưởng Islam bảo thủ càng trở nên thuận tiện hơn bao giờ hết. Đó là chưa kể đến việc các tổ chức Islam cực đoan ở Đông Nam Á và Trung Đông như Jemaah Islamiyah (JI), Abu Sayyaf (ASG), Mặt trận

Giải phóng Hồi giáo Moro (MILF), Nhóm Ly khai Misuari (MRG/MBG), phong trào Rajah Sulaiman (RSM), Al-Qaeda, Nhà nước Islam (Islamic State - IS)... ra sức truyền bá, du dỗ và kêu gọi tín đồ Islam ở Indonesia ủng hộ và đấu tranh cho việc thiết lập nhà nước Islam tại Indonesia và Đông Nam Á. Những tổ chức này đã thu hút được một số bộ phận tín đồ Islam ở Indonesia đi theo, nhất là giới trẻ và những người đang thất vọng về cuộc sống hiện tại.

Cuối cùng, một số nhân tố nữa cũng khiến khuynh hướng bảo thủ có cơ hội gia tăng là do sự đa dạng và mâu thuẫn tôn giáo - dân tộc và sự bất bình đẳng xã hội nói chung và giữa các nhóm sắc tộc-tôn giáo. Nổi bật trong số này là mâu thuẫn giữa cộng đồng người Hoa và các dân tộc bản địa, giữa cộng đồng tín đồ theo đạo Islam với cộng đồng tín đồ theo Cơ đốc giáo. Người Hoa theo các tôn giáo phi Islam thường có mức sống cao hơn so với phần đông người bản địa theo Islam và nắm giữ một tỷ lệ lớn nguồn của cải trong xã hội. Ngoài ra, sự cấu kết giữa các nhóm lợi ích và tình trạng tham nhũng tràn lan càng làm gia tăng tình trạng bất bình đẳng, tỷ lệ phân hóa giàu nghèo, từ đó gây bất mãn cho các nhóm tín đồ Islam nghèo khổ. Thực tế đó khiến một bộ phận tín đồ Islam tin rằng việc thiết lập một nhà nước Islam và áp dụng luật Sharia tại Indonesia là cách tốt nhất để đảm bảo một xã hội đạo đức, trong sạch và gia tăng lợi ích của họ trước các dân tộc, tôn giáo du nhập vào sau.

Như vậy, khuynh hướng Islam bảo thủ trong thời kỳ Cải cách Dân chủ hiện nay đã có cơ sở tồn tại từ các thời kỳ lịch sử trước và được thúc đẩy thêm bởi tình hình

kinh tế, chính trị, xã hội mới trong và ngoài nước.

3. Thái độ của công chúng và chính quyền Indonesia trước sự phát triển trở lại của khuynh hướng Islam bảo thủ

Mặc dù huynh hướng Islam bảo thủ đã phát triển tới mức độ đáng lo ngại và thu hút một lực lượng không nhỏ các tín đồ ủng hộ, nhưng không phải người Islam Indonesia nào cũng đồng tình với khuynh hướng này. Hai tổ chức Islam lớn nhất Indonesia là Muhammadiyah và Nahdlatul Ulama (NU) vẫn ủng hộ cho tư tưởng Islam ôn hòa và tiến bộ.

Trước sự gia tăng của tư tưởng Islam bảo thủ, NU - tổ chức Islam lớn nhất nước ủng hộ dòng Islam truyền thống của Indonesia và kiên trì đề cao tư tưởng Islam bao dung, ôn hòa. Với NU, Islam Indonesia không cần thiết phải "Ả Rập hóa", mà cần tương thích và ủng hộ cho năm nguyên tắc Pancasila: Đức tin, Nhân loại, Đoàn kết, Dân chủ và Công bằng xã hội. Còn với Muhammadiyah, tổ chức Islam lớn thứ hai cũng không ủng hộ tư tưởng Islam bảo thủ trong việc áp dụng luật Sharia và thiết lập Nhà nước Islam tại Indonesia. Nhìn chung, sự ủng hộ của hai tổ chức Islam lớn nhất này cho khuynh hướng Islam ôn hòa có ý nghĩa vô cùng quan trọng để giữ Indonesia không đi lệch vào quỹ đạo Islam bảo thủ - có khả năng gây chia rẽ, xung đột và bạo lực.

Ngoài ra, nhiều tổ chức Islam nhỏ và các tổ chức phi chính phủ khác cũng như các trí thức Islam đã lên tiếng phản đối quan điểm Islam bảo thủ. Nhiều trí thức Islam khẳng định các tín đồ Islam Indonesia đã thực hiện phần lớn giáo luật

Sharia như cầu nguyện, ăn chay, nộp thuế và hành hương. Còn những tội danh khác như ăn cắp, ngoại tình..., Indonesia cũng đã có những án tù thay thế theo hệ thống luật pháp quốc gia mà không nhất thiết phải áp dụng luật Sharia hà khắc kiểu thời trung cổ⁽¹¹⁾.

Bên cạnh đó, phần đông người dân vẫn ủng hộ Islam theo đường lối ôn hòa. Khuynh hướng Islam bảo thủ đang phát triển trở lại, nhưng không có nghĩa là sẽ thắng thế và chi phối Indonesia. Cụ thể, tại các cuộc bầu cử địa phương không phải ở đâu, các cử tri cũng bỏ phiếu cho các ứng cử viên mang tư tưởng Islam bảo thủ, như năm 2007, đại bộ phận cử tri ở Nam Sulawesi đã từ chối bỏ phiếu cho Aziz Kahar Muzakar- thành viên tích cực của Ủy ban Chuẩn bị và Thực thi luật Islam Sharia (KPPSI)- trong cuộc bầu cử tranh chức Thống đốc tỉnh. Việc Aziz Kahar Muzakar thất bại trong cuộc tranh cử chức thống đốc tỉnh cho thấy tư tưởng Islam bảo thủ chưa đủ sức lấn át tư tưởng Islam ôn hòa tại Indonesia.

Đối với chính quyền, việc bảo vệ các nguyên tắc Pancasila chính là câu trả lời về thái độ của chính phủ trước sự gia tăng của khuynh hướng Islam bảo thủ. Pancasila hiện vẫn được đặt trang trọng trong Hiến pháp Indonesia năm 1945 sửa đổi, được coi là linh hồn cho sự đoàn kết, thống nhất các dân tộc, tôn giáo của Indonesia. Đặc biệt, trong nhiệm kỳ của Tổng thống Widodo (2014-2019), chính quyền Indonesia đã nỗ lực liên kết chặt chẽ hơn với các tổ chức Islam lớn và ôn hòa như NU và Muhammadiyah để khẳng định các nguyên tắc Pancasila, ngăn chặn các lực lượng Islam bảo thủ và cực đoan.

Bản thân Tổng thống Widodo cũng đã thực hiện các cuộc nói chuyện tại một số trường nội trú Islam trên cả nước để nhấn mạnh đặc điểm đa dạng dân tộc, tôn giáo của Indonesia và sự cần thiết phải đoàn kết quốc gia. Ông luôn kêu gọi thúc đẩy và truyền bá hơn nữa tầm quan trọng của hệ tư tưởng thế tục của đất nước.

Đối với các tổ chức Islam cực đoan và khủng bố, chính quyền Indonesia đã thực hiện các biện pháp trấn áp kiên quyết. Ngoài việc ban hành luật chống khủng bố, chính quyền đã thành lập lực lượng chống khủng bố đặc biệt (như Biệt đội Đặc biệt 88) đồng thời hợp tác với các nước trong khu vực và trên thế giới để chống chủ nghĩa khủng bố... Năm 2017, Tổng thống Joko Widodo ban hành một sắc lệnh cho phép chính phủ giải tán bất cứ tổ chức nào đi ngược với hệ tư tưởng chính thức của Nhà nước mà không cần thông qua tiến trình tư pháp. Sắc lệnh này nhằm mục đích xóa bỏ các tổ chức Islam cực đoan tại Indonesia, tuy nhiên nó cũng là sự cảnh báo cho các tổ chức Islam mang khuynh hướng bảo thủ không đi quá xa sang ranh giới chống lại tư tưởng Pancasila của Nhà nước.

Kết luận

Có thể nói, sự xuất hiện trở lại của khuynh hướng Islam bảo thủ tại Indonesia là một biểu hiện về quyền tự do ngôn luận và lập hội trong xã hội Indonesia thời kỳ cải cách dân chủ. Nhưng mặt khác, sự gia tăng các tổ chức và phong trào Islam bảo thủ lại dẫn đến nguy cơ làm suy yếu các giá trị khoan dung, cởi mở và ôn hòa của Islam Indonesia trong nhiều thập niên trước đây, đó là chưa nói đến khả năng đe dọa tính

đa dạng về tôn giáo và văn hóa nếu khuynh hướng này thắng thế. Thêm vào đó, các tư tưởng và phong trào bảo thủ Islam đòi khi dễ bị kích động thành phong trào cực đoan, từ đó gia tăng nguy cơ xung đột sắc tộc và tôn giáo, có thể dẫn đến sự suy giảm phát triển kinh tế xã hội cũng như những thành tựu cải cách dân chủ của Indonesia hơn hai thập niên qua.

Hơn bao giờ hết, các tín đồ và tổ chức Islam ôn hòa cũng như chính phủ Indonesia cần quyết tâm hơn nữa để bảo vệ sự phát triển hài hòa của văn hóa và tôn giáo ở Indonesia. Bên cạnh việc tuyên truyền sâu rộng hơn về lợi ích của hệ tư tưởng quốc gia Pancasila, chính phủ và nhân dân Indonesia cần nỗ lực đấu tranh chống bất bình đẳng, nghèo đói và các tệ nạn xã hội. Một Indonesia ngày càng dân chủ, thịnh vượng, có uy tín trong khu vực và thế giới sẽ là lực hút khiến các tín đồ Islam ở Indonesia nhận thấy giá trị của Islam khoan dung, ôn hòa trong sự phát triển đất nước và ủng hộ tích cực hơn cho xu hướng này ở Indonesia./

CHÚ THÍCH VÀ TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bruinessen, Martin van. 2013. "Introduction: contemporary developments In Indonesian Islam and the "conservative turn" of the early twenty-first century" (pp. 1-20) in *Contemporary Developments in Indonesian Islam: Explaining the 'Conservative Turn'*. ISEAS Publishing, Singapore. p. 16.
2. Edward Aspinall, Burhanuddin Muhtadi, Diego Fossati & Eve Warburton. 2018.

"Corak Ideologi Partai-Partai di Indonesia". *tirto.id*. <https://tirto.id/corak-ideologi-partai-partai-di-indonesia-cJKc>

3. Wahid, Din. 2014. Book Review "Kembaliknya Konservatisme Islam Indonesia". *Studi Islamika*. Vol.21, No.2, 2014. H.384.
4. Xem chú thích 1 (p.3)
5. Thompson, Neil. 2017. "Islam and Identity Politics in Indonesia". *The Diplomat*. November 17, 2017. <https://thediplomat.com/2017/11/islam-and-identity-politics-in-indonesia>
6. Nur Kafid. 2018. "Political Clientelism as the Way of Survival of Radical Islamic Group Movement in Cianjur, West Java". *Walisongo: Jurnal Penelitian Sosial Keagamaan*. Vol.26 No.1 (2018) pp 67-93.
7. https://www.academia.edu/38308601/Political_Clientelism_as_the_Way_of_Survival_of_Radical_Islamic_Group_Movement_in_Cianjur_West_Java?email_work_card=view-paper
8. Xem chú thích 5
9. Tại trường nội trú Ngruki, các nhà sáng lập trường như Abdullah Sungkar và Abu Bakar Baasyir đều có liên quan đến các phong trào Darul Islam (DI), Nhà nước Islam Indonesia (Negara Islam Indonesia - NII) trước đây và từng bị chính quyền Trật tự Mới bắt giam.
10. *Counter Extremism Project*. 2019. "Indonesia Extremism and Counter Extremism", <https://www.counterextremism.com/countries/indonesia>.
11. (Islam Iraq và Syria (Islamic State of Iraq and Syria - ISIS) Xem^x
12. Mujiburrahman. 2013. "The Politics of Shariah: The Struggle of the KPPSI in South Sulawesi" (pp. 145-189), in *Contemporary Developments in Indonesian Islam: Explaining the 'Conservative Turn'* (Martin van Bruinessen edited). ISEAS Publishing. Singapore. Pp. 164-165.